

стає очевидним, що підтверджується словами *ingratiating* та *suavely*. Не можна також не помітити ввічливе обходження, але небажання чоловіка вести розгорнуту розмову, доказом чого служать як короткі висловлювання персонажа, так і авторський коментар: *the man assented, laconically*. Підсилюють задуманий автором ефект також пунктуаційні знаки. За допомогою не тільки вимовлених реплік, але й опису поведінки і міміки персонажів точно передається атмосфера і детально зображується ситуація. Варто зазначити, що за відсутності коментарів автора повне відтворення емоційного стану та невербальної поведінки персонажів було б неможливим.

Таким чином, можна дійти висновків, що авторська мова та архітектоніко-мовленнєві форми знаходяться в тісному взаємозв'язку, оскільки вони є двома основними компонентами художнього твору. Авторська мова відіграє велику роль у розкритті прагматичних інтенцій автора та створенні художніх образів. Архітектоніко-мовленнєві форми дають рух оповіданню та характеризують персонажів. Отже, авторська мова та архітектоніко-мовленнєві форми створюють один цілісний і неповторимий текст, який має певну цілеспрямованість та прагматичну настанову.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні композиційно-мовленнєвих форм як прагматичного та стилістичного феномена.

Література

Брандес М. П. Стилистика текста / М.П. Брандес / – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 416 с. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко / – М.: Просвещение, 1988. – 192 с. Нирё Л. О значении и композиции произведения // Семиотика и художественное творчество / Л. Нирё / – М.: Просвещение, 1977. – 150 с. Фащенко В. В. Из студий про новелу [Текст] / В.В. Фащенко / – К.: Радянський письменник, 1971. – 216 с. Хализев В. Е. Теория литературы / В.Е. Хализев / – М.: Высшая школа, 2000. – 262 с.

УДК 81`373.7:161.1

ТАРАСЮК І.В.

(Запорізький національний університет)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ІГРОВИХ ТАКТИК У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті розглядаються фразеологічні одиниці французької та української мов зі словами «le jeu», «jouer» і «гра», «(зі)грати» як засоби вербалізації ігрових тактик. Зафіксовані у семантичній зоні цих фразеологізмів, ігрові тактики представляють культурно-марковані особливості поведінки партнерів у спілкуванні. Контрастивний аналіз дозволяє встановити як загальні для обох лінгвокультур, так і різні способи фіксації кооперативних, конфліктогенних та маніпулятивних форм поведінки.

Ключові слова: вербалізація, концепт, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, фразеологічна одиниця

Тарасюк І.В. Вербалізація ігрових тактик во фразеологіческих одиницях французского и украинского языков. В статье рассматриваются фразеологические единицы французского и украинского языков со словами «le jeu», «jouer» и «гра», «(зі)грати» как средства вербаллизации игровых тактик. Будучи зафіксованими в семантичній зоні цих фразеологізмів, такі тактики представляють культурно-марковані особливості поведінки партнерів в процесі об'єднання. Контрастивний аналіз дозволяє встановити як загальні для двох лінгвокультур, так і різні способи фіксації кооперативних, конфліктогенних і маніпулятивних форм поведінки.

Ключевые слова: вербалізація, концепт, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, фразеологічна одиниця.

Tarassuk I. Verbalization of Game Tactics in Phraseological Units of French and Ukrainian Languages. The article deals with the phraseological units of French and Ukrainian languages containing words «le jeu», «jouer» and «гра», «(зі)грати» as a means of game tactics verbalization. Recorded in the semantic area of these idioms, these tactics are culturally-marked features of the interlocutors' behavior in the process of communication. Contrastive analysis allows identifying common and diverse ways of rendering cooperative, conflict and manipulative forms of behavior in both cultures.

Keywords: verbalization, concept, communicative strategy, communicative tactics, phraseological unit.

Гра як особливий тип розважальної діяльності пронизує велику кількість сфер людського життя, де має місце успіх або провал, забава, азарт, майстерність тощо. Н. Д. Арутюнова виокремила два різновиди такої діяльності в залежності від її мети:

1) ізольовані ігри, у яких людина не керується корисливими, матеріальними інтересами (під час тренування, розваги, відпочинку, у бажанні самозатвердитись), 2) замасковані або приховані ігри, що увійшли до поведінки цивілізованої людини і складають саму сутність її існування у суспільстві [Арутюнова 2006, с. 9]. Останні виникають в умовах комунікативної взаємодії і формуються в залежності від мотивів, намірів, цілей партнерів при спілкуванні.

Комунікативна лінгвістика пояснює реалізацію інтенційних програм комунікантів в термінах комунікативних стратегій та тактик, де під стратегіями розуміється комбінаторика «проміжних цілей», а під тактиками – безпосередня реалізація такої комбінаторики [Селіванова 2008, с. 607]. Нас цікавить, які з цих комунікативних дій зафіксовані у семантиці фразеологічних одиниць зі словами *le jeu* (гра), *jouer* (грати) у французькій мові та *гра*, *(зі)грати* в українській мові. Ці слова є репрезентантами відповідних концептів «jeu» та «гра», що структурують найбільш суттєві змісти у двох лінгвокультурах, пов'язані не тільки зі сферою розваги та задоволення, а також з особливостями комунікативної інтеракції. Понятійна складова ігрових концептів у французькій та українській лінгвокультурах представлена певним набором змістів – доменів, які розкриваються у словникових дефініціях слів-репрезентантів.

Так, концепт «jeu» у французькій мові представлений п'ятьма основними змістами: 1) *jeu* → *divertissement* (гра → розвага), 2) *jeu* → *système de règles* (гра → система правил), 3) *jeu* → *outil de jeu* (гра → знаряддя), 4) *jeu* → *style* (гра → стиль), 5) *jeu* → *fonctionnement* (гра → функціонування) [Le Nouveau Petit Robert 1993, с. 1225-1226; Trésor de la Langue Française 2004]. Концепт «гра» в українській мові структурує наступні змісти: 1) гра → забава (як проведення часу; заняття дітей), 2) гра → виконання (ролі, гра на музичному інструменті), 3) гра → участь (у грі), 4) гра → постійний рух, енергійна дія, 5) гра → блиск, мерехтіння (променів сонця, світла), 6) гра → інтрига, таємний задум [Фразеологічний словник української мови 1984].

Як видно, в кожній мові інтеракційні ознаки гри зафіксовані на понятійному рівні відповідних концептів. У французькій мові вони групуються в домені 2) *jeu* → *système de règles* (гра → система правил). Ці правила забезпечують приєднання до гри – *entrer en jeu* («*intervenir*»), участь в ній – *entrer dans le jeu* («*participer*»), вміння залучити іншого на свою сторону – *faire entrer, mettre qn dans son jeu*, вміння самому грати на боці іншого – *entrer dans le jeu de qn*. В українській мові словник представляє змістовий домен 3) гра → участь (у грі) через ознаки «початок» (*почати гру*) та «прийняти когось у гру (охоче/неохоче)» (*приймати когось грати у футбол*).

Розуміння гри як певного різновиду людської діяльності двома лінгвокультурами обумовило спільні напрями концептуалізації її понятійних ознак, а також, можна передбачити наявність спільних образних та ціннісних ознак. Гра в обох лінгвокультурах сприймається як поведінкова тактика, тільки в українській лінгвокультурі *грати гру* – «*діяти певним чином*», у французькій *jouer le jeu* – «*respecter des règles établies, des accords*» (поважати встановлені правила, домовленості).

Завдяки образно-метафоричному значенню, де зберігаються культурно значущі для певної лінгвокультури змісти та деякі загальні результати власне людської свідомості [Маслова 2001], фразеологічні одиниці є культурно-маркованими. Вони виступають «каналом», який дозволяє «увійти до культурно-історичного пласту ментально-лінгвального комплексу» [Красных 2002, с. 12] французів та українців, означуючи важливі для них моделі поведінки відносно гри і інших видів людської діяльності.

Отже, метою дослідження є аналіз значення фразеологізмів зі словами *le jeu*, *jouer* та *гра*, *(зі)грати* у французькій та українській мовах з огляду на вербалізацію ними комунікативних тактик. Це потребує виконання певних завдань, пов'язаних 1) з визначенням критеріїв класифікації ігрових тактик, 2) із зіставленням значення відповідних фразеологізмів у двох мовах, 3) з інтерпретацією результатів семантичного перетворення у значенні фразеологізмів, 4) із визначенням спільних та специфічних способів вербалізації комунікативних ознак ігрової поведінки.

Об`єктом нашого дослідження є контрастивний аспект вербалізації комунікативних тактик у ігровій сфері у французькій та українській лінгвокультурах. Предметом дослідження виступають фразеологічні одиниці зі словами *le jeu, jouer* та *гра, (зі)грати*. Фактичний матеріал добирався з тлумачних та фразеологічних словників французької та української мов, вказаних у списку літератури [Словник української мови 1971; Фразеологічний словник української мови 1984; Chollet I. Robert 2008; Le Nouveau Petit Robert 1993; Trésor de la Langue Française 2014].

З огляду на мету партнерів спілкування комунікативні ігрові тактики можливо розподілити на три групи: кооперативні, конфліктогенні, маніпулятивні, враховуючи, що вони є способами реалізації відповідних стратегій (використано класифікацію О. О. Селіванової [Селіванова 2008, с. 608]). Мовною ознакою вербалізації певної ігрової тактики є наявність її номінації у семантичній зоні фразеологізму.

Кооперативні стратегії, як правило, є спрямованими на комунікативне співробітництво учасників спілкування, яке можливе за умов узгодженості їх намірів, стратегічних програм тощо. Першою тактикою, що забезпечує узгодженість при спілкуванні, є «грати – діяти відкрито» представлена у французькій та українській мовах: фр. *montrer son jeu* «dévoiler ses intentions» – укр. *гра з відкритими козирами* «дія без маскуванню, без приховування своїх планів, задумів», спрямована на демонстрацію намірів комунікантами.

Як семантичний варіант у французькій мові є вербалізованою тактика «грати – діяти щиро»: *jouer franc jeu* – «agir loyalement, sans rien dissimuler, en respectant les règles» (діяти лояльно, нічого не приховувати, поважаючи правила), *(jouer) jeu sur table* – «(jouer) franchement, sans détour» (грати відкрито, щиро).

Тактика «грати – діяти в інтересах іншого» у французькій мові має дві реалізації: можна діяти в інтересах іншого 1) мимоволі: *faire le jeu de qn* «servir involontairement ses intérêts» (мимоволі прислужитись чийось інтересам), або 2) свідомо: *entrer dans le jeu de qn* «favoriser ses intérêts» (сприяти чийось інтересам); *donner beau jeu, faire beau jeu à qn* – «lui présenter une occasion favorable de faire ce qu'il souhaite» (створити для когось сприятливі умови, щоб він зробив те, що хоче). Саме останній приклад можна розглядати як «комунікативне пристосування» до моделі поведінки партнера спілкування. В українській мові це позначається фразеологізмом *зіграти на руку кому-небудь* «допомогти кому-небудь, посприяти в чомусь».

Конфліктогенні стратегії призводять до конфліктних ситуацій, викликаних «неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними, дисбалансом статусів обличчя, результатом чого переважно є припинення спілкування, небажання подальшого продовження комунікації» [Селіванова 2008, с. 608]

До тактик, що не сприяють успішній комунікації, можна віднести «грати – мовчати»: укр. *грати у мовчанку* «ухилитись від розмови», де відмова від розмови є наміром мовця. В обох мовах зафіксовані тактики, що спрямовані на партнера спілкування: 1) «грати – третирувати, дратувати кого-небудь»: укр. *грати на болючій струні* «знаючи чийсь уразливий місце, використовувати їх з певною метою»; укр. *грати на нервах кому-н.* «дратувати кого-небудь тривалий час»; 2) «грати – шкодити іншому»: фр. *jouer un tour à qn*, фр. *jouer un mauvais, un sale, un vilain tour, un tour de cochon à qn* (péj.) «agir au détriment de qn».

Маніпулятивні комунікативні стратегії спрямовані на зміну свідомості чи поведінки партнера спілкування в цілях мовця [Селіванова 2008, с. 608].

Ці тактики пов'язані з поведінкою мовця, наприклад: 1) «грати, щоб привернути до себе увагу»: фр. *jouer de la prunelle* «lancer des œillades complices ou provocantes» – укр. *грати очима* «трайливо поглядати на когось, прагнучи звернути на себе увагу, викликати до себе інтерес»; 2) «грати – прикидатись, не бути щирим або приховувати свої справжні наміри, емоції, настрої»: фр. *faire bonne mine à mauvais jeu* «dissimuler sa tristesse, ses soucis en manifestant une gaieté ou un calme affectés» – укр. *робити добру міну при поганій грі*

«приховувати за зовнішнім спокоєм, веселим настроєм незадоволення, страх; маскування»; фр. *cache son jeu* «*cache ses intentions*»; 3) «грати – мати певне значення у суспільстві»: фр. *jouer un rôle, un personnage* «*exercer une influence sur, remplir une fonction*» – укр. *грати/зіграти роль* «1. мати певне значення, виконувати якісь функції»; укр. *грати першу скрипку* «бути головним у якій-небудь справі»; укр. *грати свою скрипку* «у якій-небудь спільній роботі, справі виконувати окрему ділянку»; 4) «грати – зберігати обличчя»: укр. *не давати собі по носі грати* «не дозволяти нечемно чи зверхньо поводитися з собою».

Отже, до тактик кооперативного характеру, що представлені у фразеологічних одиницях обох мов, відносяться: «грати – діяти відкрито» та «грати – діяти в інтересах іншого», окремо у французькій вербалізовано тактику «грати – діяти широко». Тобто у двох лінгвокультурах запорукою успішного спілкування є відкритість мовцем своїх намірів при спілкуванні, наочність їх для свого співрозмовника.

Спільною особливістю тактик конфліктогенного характеру в обох мовах є спрямованість на партнера спілкування. Проте, якщо в українській мові тактика «грати – третирувати, дратувати кого-небудь» спрямована більше на порушення внутрішнього спокою співрозмовника з метою досягнути певної мети, то французьке «грати – шкодити іншому» може сприйматись як його дискредитація з позбавленням певної статусності. Цікавою є вербалізована в українській мові тактика «грати – мовчати», яка означає відмову від спілкування, або навмисне приховування своїх намірів, що також ускладнює взаєморозуміння.

Тактики маніпулятивного характеру: «грати, щоб привернути до себе увагу», «грати – прикидатись, не бути щирим або приховувати свої справжні наміри, емоції, настрої», «грати – мати певне значення у суспільстві» представлені переважно еквівалентними фразеологізмами з огляду на образну складову. Ці тактики регулюють поведінку мовця, пов'язану з необхідністю привернути до себе увагу, використати статусні переваги, або порушити правило кооперації про відкрите і щире спілкування. Отже, у двох лінгвокультурах у значенні фразеологізмів зафіксовано еталони поведінки людини при спілкуванні: «добре – грати (діяти) відкрито, широко»/ «погано – приховувати свої наміри». Порушення першого еталону веде до конфлікту і, як крайня міра, до припинення комунікації. Порушення другого еталону допустимо в залежності від умов комунікативної ситуації. Так, може бути виправданим небажання розкривати свої наміри до певного моменту, хоча це зменшує рівень довіри між партнерами при спілкуванні, наприклад: *Stéphane m'a avoué qu'il était amoureux de moi depuis des semaines. Je n'avais rien remarqué, il a bien caché son jeu* [Chollet I. Robert 2008, с. 69]. Вербалізована в українській мові тактика «грати – зберігати обличчя» пов'язана з необхідністю мовця захистити свою статусну цілісність.

Запропоновані класифікація і огляд ігрових комунікативних тактик, вербалізованих у фразеологічних одиницях французької і української мов, не є остаточними, оскільки потребують перевірки в умовах контексту. На це можуть бути спрямовані наступні розвідки.

Література

- Арутюнова Н. Д. Виды игровых действий / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Концептуальные поля игры / Отв. ред. член-корр. РАН Н. Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2006. – С. 5-16. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія: Курс лекцій. / В. В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с. Маслова В. А. Лінгвокультурологія / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208с. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://helpforlinguist.narod.ru/200110N0057/MaslovaVA.html> (16.03.2014) Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 711с. Словник української мови: в 11 томах / І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін. – Том 2. – Київ: Наукова думка, 1971 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sum.in.ua/s/ghraty> (16.03.2014). Фразеологічний словник української мови / Г. М. Удовиченко. – Т. 1. – К.: Вища школа, 1984. – 303 с. Chollet I. Robert J.-M. Les expressions idiomatiques / I. Chollet, J.-M. Robert. – Paris: CLE International, 2008. – 224 p. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / J. Rey-Debove, A. Rey. – Paris: Dictionnaires Le Robert, 1993. – 2552 p. Trésor de la Langue Française // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cnrtl.fr/definition/jeu> (15.03.2014).